

Р. С. Кириченко
кандидат історичних наук
Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського
м. Київ

**ФРАНЦУЗЬКА КНИГА В БІБЛІОТЕКАХ ПОДВИЖНИКІВ
УКРАЇНСЬКОЇ НАУКИ І КУЛЬТУРИ КІНЦЯ ХІХ –
ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ (ДО ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ
РОЗПОРОШЕНИХ КНИГОЗБІРЕНЬ В. АНТОНОВИЧА,
ХВ. ВОВКА В ФОНДАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ
УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО)**

Сьогодні в наукових колах помітно зріс інтерес до історії особистих книгозбірень вітчизняних учених, з'явилися публікації з цієї тематики, відповідно аналіз складу цих книгозбірень сприяє поповненню інформації відносно духовних та інтелектуальних потреб суспільства та тенденцій його розвитку в цілому. При досконалому вивченні матеріалів стосовно особистих книгозбірень вітчизняних учених у поєднанні з традиційними історичними джерелами може скластися нове, яскраве судження про ту чи іншу особистість. Нині активізувалася також робота з досліджень життя та діяльності видатних українських учених, забутих, заборонених свого часу, багата спадщина яких довгий час була недоступною для науковців. Без сумніву, історичне пізнання людини та її ролі в історії є однією з найцікавіших та найскладніших проблем сьогодення, і, разом з тим, історико-біографічне дослідження є відправним пунктом подальшого системного вивчення історії та культури. Для України відродження персоналій, створення об'єктивних історичних біографій – це важливе завдання.

У 90-ті роки ХХ ст. історико-культурні фонди вже розглядаються як об'єкт міжнародних досліджень, визначається важлива роль бібліотек у розвитку суспільства, приділяється велика увага вивченню особистих бібліотек учених, письменників, громадських діячів держави, які віддзеркалюють дух епохи. Серед сучасних

джерелознавчих праць, що вміщують фундаментальні дослідження стосовно історії надходження до НБУВ бібліотечних зібрань та історичних колекцій як різних установ, так і визначних особистостей України, слід виокремити ґрунтовну наукову працю чл.-кор. НАН України Л.А. Дубровіної та акад. НАН України О.С. Онищенко “Історія Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського. 1918–1941” [1]. Дослідження, орієнтовані на історико-книгознавчі аспекти формування унікальних колекцій та зібрань, які збереглися цілісно, з’являються дедалі частіше в фаховій сучасній науковій літературі.

Слід зауважити, що тема долі розпорошених історичних колекцій і зібрань та їх переміщення почала розроблятися у вітчизняній і зарубіжній науковій літературі зовсім недавно [2]. Фонди розкриваються з позицій нового підходу до їх вивчення, а саме: ставляться нагальні питання стосовно вивчення розпорошених, знедолених або зовсім знищених книжкових колекцій видатних діячів науки й культури України та їх відновлення. Це стосується, зокрема, книжкових колекцій В.Б. Антоновича – історика, професора Київського університету; Хв.К. Вовка – відомого антрополога, етнографа і археолога; І.В. Лучицького – історика, члена-кореспондента Петербурзької Академії наук, професора Київського університету та багатьох інших, які знаходяться в фондах Бібліотеки.

Український національний бібліотечний фонд за свою історію зазнав великої руйнації та перерозподілу: вперше – в період 1917–1920 рр., коли проводилися націоналізація і конфіскація; вдруге – у 30-х роках, у часи ідеологічної чистки бібліотек, яка призвела до створення складів нерозібраних видань. І саме тут колекції, що надійшли, зокрема українських учених, перестали сприйматися, як єдине ціле. Кількість таких складів збільшилася за рахунок реквізованих книг із приватних зібрань при арештах “ворогів народу”, а також при реорганізації та ліквідації різних установ. У цей час почали створюватися різні фонди – Державний книжковий фонд, обмінно-резервні фонди в бібліотеках, які вимірювали нерозібрані бібліотечні колекції в кубометрах. ВБУ була одним із таких центрів, поряд з нею були ще Харківська та Одеська бібліотеки. Втретє – наша держава втратила багато масивів бібліотечних, архівних цінностей та важливих джерел нашої історії – книжок, архівів під час війни та окупації 1941–1944 рр., у часи вивезення та знищення [3].

Отже, у фондах НБУВ сконцентровані не лише колекції пред-

ставників української інтелектуальної еліти, які цілісно збереглися до нашого часу, а й розпорошені, випадково чи усвідомлено знищені, що довгий час зберігалися нерозібраними, і до них не було впродовж значного часу доступу. У важкі часи для нашої держави багато приватних книгозбірень було врятовано й збережено шанувальниками національної і світової культури. На відміну від повних зібрань колекцій, розпорошені, за певних причин, не були включені до фонду і деякий час зберігалися в обмінно-резервному фонді (далі – ОРФ).

Основною джерельною базою дослідження став франкомовний фонд кінця XVIII – початку XX ст. (книжки, періодика), який зберігається у Відділі бібліотечних зібрань та історичних колекцій і надійшов з ОРФ у 1995 р. (загальний обсяг складає 62680 прим.). Це довідкова, енциклопедична література, словники (мовні, фахові, універсальні), лексикони, путівники, а також філософська, історична, теологічна, художня література, періодичні та продовжувані видання. Франкомовні видання колекцій розпорошені також у фонді основного зберігання, у спеціалізованих відділах Бібліотеки. Унікальність франкомовного фонду не тільки в тому, що в ньому багато цінних книг із розпорошених приватних книгозбірень, але й в тому, що їх власники посідали важливе місце в культурному, політичному житті України того часу. Вони належали визначним українським ученим європейського рівня, які творили історію України, зберегли її для нащадків і тому заслуговують на пильну увагу. Ці фонди є пам'яттю української науки й культури, і питання їх реконструкції – нагальна проблема книгознавчих досліджень сьогодення. Склад цих приватних книжкових зібрань ми виявляємо, в першу чергу, на основі вивчення описів і каталогів, що зберігаються в рукописному архіві Інституту рукопису НБУВ (як колекція В. Антоновича). Часткова реконструкція особистих бібліотек здійснюється також за архівами НБУВ, де збереглися численні документи; за даними, які містяться в енциклопедично-довідковій літературі та ін. Для біографічних досліджень використовуються службові документи, спогади, щоденники, листи, некрологи, що зберігаються в особистих архівних фондах, а також у статтях про них [4].

У XIX ст. власники бібліотек часто підписували книги (ніби передбачаючи їх важку долю), залишали помітки на полях сторінок і навіть великі записи на форзацах, тому ці книжкові зібрання набули почасти властивості архіву. Наукова цінність цих незвич-

них рукописних матеріалів незаперечно. Їх виявлення, публікація та вивчення дають можливість вводити в науковий обіг дуже цікаві відомості з історії вітчизняної культури. Слід зазначити, що в перші роки існування ВБУ приділялася велика увага збереженню цього багатого джерела досліджень, про що свідчать протоколи засідань Ради Бібліотекарів 1919–1923 рр.: *“Не нищити на книжках ”ex libris”, штампів, автографів попередніх власників...”* [5]. Для всіх книг із зібрань українських учених характерна лаконічна форма штампу – зазначені лише прізвище власника та ініціали. Мова запису варіюється – українська, російська. Деякі українські імена власників латинізовані. Унікальність відібраних французьких книжок із особистих книгозбірень вітчизняних учених В. Антоновича, Хв. Вовка та інших полягає ще й в тому, що більша їх частина відсутня в діючих фондах Бібліотеки, серед них є цінні видання, заборонені свого часу царською цензурою або вилучені з обігу в роки репресій в Радянській Україні. Значна кількість книжок уже була в діючих фондах, про що свідчать штемпелі часів заснування ВБУ, інвентарі. Книги були вилучені з фонду з різних причин і потрапили знову до підвалів ОРФ на довгий час. Сьогодні література з нього – це джерело для поповнення діючого книжкового фонду Бібліотеки зарубіжною книгою. Ці колекції потрапили до фондів НБУВ двома шляхами: перший – безпосередньо до ВБУ (1918–1924). 1918–1919 роки характеризуються активним збиранням і купівлею бібліотек та архівів українських учених, діячів науки, культури та освіти. Проблема комплектування почала обговорюватися ще на засіданнях комісії з розроблення законопроекту про заснування УАН в липні–серпні 1918 р., коли до порядку денного було включене питання про можливість придбання цих бібліотек. Приймалися рішення про збереження колекцій, видавалися охоронні листи. На початковому етапі формування ВБУ та створення бібліотек Відділів та установ УАН молода українська Академія наук надавала першорядного значення формуванню книжкових зібрань, розуміючи важливість створення широкої джерельної бази для майбутніх наукових досліджень. Вони формувалися за рахунок книгозбірень визначних українських вчених – бібліотек В. Антоновича, Хв. Вовка та інших, які надійшли до фондів цих установ одні з перших, про що свідчать архівні матеріали Інституту рукопису НБУВ та відомчого архіву НБУВ. Другий шлях надходження – після реорганізації АНУ у 1934–1936 рр. надійшли до ВБУ книги із бібліотек ліквідо-

ваних інститутів. Книжки цих колекцій були розпорознені по фондах Бібліотеки під час перерозподілу, чистки фондів, передачі в таємний відділ, створений в 1931 р., тому що в цих колекціях була “ідеологічно шкідлива” література. Інша частина потрапила до спецховищ або до філії Бібліотеки на Подолі, частина – до резервного фонду, який склався із власне резервного, обмінного та фонду “концентрацій”. Не на всі колекції збереглися каталоги, тому частина з них залишилася у фонді “концентрацій”.

Так, було реформовано переважну частину логічно укладеної джерельної бази досліджень у галузі українознавства, мовознавства тощо, а колекції В. Антоновича, Хв. Вовка та інших потрапили до фондів НБУВ і розпорошилися там. Про їх подальшу долю, зокрема їх французької частини, яка сьогодні знаходиться в фондах НБУВ, йде мова у статті. Кожна з відібраних та опрацьованих французьких книжок цінна і рідкісна тим, що дійшла до нас у складі колекцій визначних особистостей України і має сліди історико-культурного побутування в Україні кінця XVIII – початку XX ст. Отже, чільне місце в книгозбірнях державних та громадських діячів, представників духовенства та родової знаті, вчених, лікарів України займали книжки французькою мовою.

Як, наприклад, книгозбірня В.Б. Антоновича (1834–1908) – видатного українського громадського діяча, історика, археографа, професора історії Університету св. Володимира (1878), члена Російського географічного, Московського і Львівського археологічних товариств, Історичного товариства Нестора-літописця, Одеського товариства історії та старожитностей [6]. Разом із М.П. Драгомановим він видав працю “Історичні пісні малоросійського народу” (Т. 1–2. – К., 1874–1875), яка лягла в основу досліджень французьких учених: *Rimbaud, A. “L’Ukraine et ses chansons historiques”*; *Marie, D. “Les chants populaires Petits-Russiens”*. Обидві є в фондах НБУВ [7]. У 1918 р. професор Д.І. Багалій особисто переглянув бібліотеку Антоновича. Син Володимира Антоновича (Д.В. Антонович) у бесіді з ним висловив бажання передати бібліотеку батька в НБ. Українські вчені висловлювали велику радість, що дорогоцінна бібліотека проф. Антоновича стала власністю ВУАН, про що засвідчують матеріали з Архіву НБУВ – листування Тимчасового комітету із заснування ВБУ (1919 р.): “*Високоповажний Дмитро Івановичу! Після того, як я побачив власними очима, що дорогоцінна бібліотека мого дорогого та вічнопам’ятного професора Володи-*

мира Боніфатійовича Антоновича зробилася власністю Української Академії наук, мені забажалося скрасити її помешкання збільшенням фотографічним портретом небіжчика з тієї візитної картки, що він мені колись подарував на спомин...З щирою пошаною Стороженко” [8]. Бібліотека В.Б. Антоновича була передана до Історично-філологічного відділу УАН протягом 1918–1921 рр. з додатком пізнішого поповнення книжками 1919–1928 рр. цієї колекції. У звіті Президії ВУАН (1930) дається детальний опис бібліотеки Антоновича [9] – книгозбірня старанно підібрана, особливо щодо українознавчої літератури, видань іноземними мовами, з різних галузей історико-філологічних дисциплін – 3 482 назв, загальний обсяг збірки складає понад 5 тис. т. та до 2 тис. брошур, завдяки чому вона й стала основою бібліотеки Відділу. Постійним бібліотекарем була дружина покійного. В 1921 р. з метою збереження Бібліотеки Історично-філологічного відділу Академії від імені уряду країни був виданий охоронний лист про її недоторканість, щоб вона не підлягала реквізиціям. У 1922 р. з Бібліотеки імені В.Б. Антоновича I-го Відділу УАН були передані книги до НБ, серед них і книги французькою мовою. Після реорганізації ВУАН у 1933–1936 рр. цінні документи українського вченого В. Антоновича та частина книг надійшли до ВБУ. Його особовий архів (ф. 164, 196 од. зб.) містить наукові та творчі матеріали (археологія, археографія, нумізматики, лекції та доповіді з історії, бібліографічні матеріали), біографічні матеріали, матеріали службової та громадської діяльності, листування тощо. Свого часу В.Б. Антонович склав до власної бібліотеки систематичний каталог (рукописний), який містить 24 відділи і нині зберігається в Інституті рукопису (Арх. НБУВ, оп. 1, спр. 326, арк. 208). Усі книги з колекції Антоновича помічені дуже простим штемпелем – екслібрисом з позначкою “Владимир Бонифатьевич Антонович” чи просто “Антонович”. Крім того, всі книги підписані рукою власника чи нащадків: “В. Антонович; Antonovič”. На деяких книжках є печатка “Бібліотека. Історично-філологічний відділ УАН у Києві”. Відібрана частина французької колекції, головним чином гуманітарної тематики, досить цікавої за змістом добірки видань XVIII–XIX ст., зокрема франкомовної україніки, звірена з реєстром книжок книгозбірні В. Антоновича (більше 100 прим.): I відділ – антропология (4 прим.); IV – мемуари (6 прим.); V – загальна історія (28 прим.): твори відомих французьких авторів: Гізо, Мартена, Вольтера; VIII – історія України,

Південної Русі (8 прим.) – франкомовна україніка, репрезентована працями польського історика *Lelewel, J. Histoire de la Lithuanie et de la Ruthénie jusqu'à leur union définitive avec la Pologne, conclue à Lublin en 1569. Trad. par. E. Rykaczewski. – P.; Lpz.: Franck, 1861. – XCI, 228 p.*; *Lesur Ch.–L. Histoire des Cosaques. – T. 2 – P.: Impr. de Belin, 1814. – 420 p.*”; *Troubetzkoy A. La Russie-Rouge. – P.: Dentu, 1860. – VII, 178 p.*; праці міжнародних конгресів з антропології, археології, зоології: *Congrès international de zoologie. 2-ième session à Moscou du 10–18 (22–30) août 1892. – Pt. 1. – M., 1893. – 302, 48 p.*; *Congrès internationaux d'anthropologie et d'archéologie préhistorique et de zoologie à Moscou le 10–18 août 1892. – M., 1893. – pag. var.*, в яких В. Антонович брав активну участь і виступав з доповідями: *Antonovitch V. Communication. Les tombeaux des Radimitches // Compte-rendu des travaux du 9-ième congrès russe d'archéologie 1893 précédé d'une étude historique sur la Lithuanie et Vilna par le Baron de Baye. – P.: Nilsson, 1894, – P. 80–84* тощо; X – юридичні науки (3 прим.); XI – філософія (17 прим.); XIV – географія (7 прим.) – описи подорожей; XV – етнографія – комплекти французької періодики: *“Anthropologie”*, *“Revue des traditions populaires”*, *“Annuaire des traditions populaires”*, *“Revue des deux mondes”* тощо. В. Антонович активно підтримував творчі зв'язки з цими видавництвами, був членом кількох товариств Франції; XVIII – белетристика (17 прим.): арабські казки, праці Мольєра, Вольтєра, Руссо, Гізо та ін.; XIX – філологія (15 прим.) – популярні універсальні довідники. У споминах про визначного вченого згадується, що він був добре ознайомлений із західноєвропейською літературою і більше за все любив французьких письменників та добре володів французькою. У колекції В. Антоновича репрезентовано багато наукових праць визначного французького вченого, невтомного мандрівника, який неодноразово відвідував Україну, барона Жозєфа де Бея (*Baron de Baye, 1853–1931*). В. Антонович мав особисті зв'язки з ним. Свідчення тому – праці з дарчими написами автора на обкладинках, титульних аркушах – *“De la part du Baron de Baye”*; *“A Monsieur Antonowitch. Hommage de l'auteur”* на книгах: *Baye, Joseph de En Nouvelle Russie. Souvenirs d'une mission. – P.: Nilsson, 1900. – 32 p.: ill.*; *En Lithuanie. Souvenirs d'une mission. – P.: Nilsson, 1905. – 47 p.*; одна збірка праць барона де Бея, яка, очевидно, була зброшурована власником книгозбірні і має також у кінці книги написаний ним перелік праць (15 назв), *Baye, J. Études archéologiques: Époque des invasions barbares. Industrie longobarde. – P.: Nilsson,*

1888. – 138 p.: 16 pl. та ін. Барон де Бей присвятив Україні декілька праць, одна з них *Kiev, la mère des villes russes*. – P.: Nilsson, 1896. – 46 p.: 24 grav. На книжці Пилипа Бруна (1804–1880) – російського історика, археолога, проф. Одеського університету, дослідника Чорноморського узбережжя – *Brunn F. Essai de concordance entre les opinions contradictoires relatives a la Scythie d’Hérodote*. – [S. l.], [s. a.]. – XVII – CXLIII p.: (*Carte de la Scythie d’Hérodote et des contrées adjacentes*, 1872) є дарчий напис “Антоновичу, з повагою автор”.

Інша визначна постать в українській науці – Хведір (Федір) Кіндратович Вовк (1847–1918) (публікував праці під ім’ям Volkov Théodore), відомий антрополог, етнограф і археолог, доктор Сорбонни та Петербурзького університету, нагороджений медалями Броки, премією Годара (1901) за докторську дисертацію, міжнародною премією Кана (1912), удостоєний французьким урядом ордена Почесного легіону (1916), один із засновників міжнародних наукових зв’язків між Францією і Російською імперією, що говорить про світове визнання його заслуг [10]. Бібліографія наукової спадщини Вовка налічує 455 праць, добра половина яких була надрукована за кордоном іноземними мовами. До речі, вчений провів більшу половину свого наукового життя у Франції. Ці видання вже давно стали бібліографічною рідкістю. Фундаментальну докторську дисертацію *Variations squelettiques du pied chez les primates et chez les races humaines* “Скелетні видозміни...” він захистив при Паризькому університеті. Він був одним із провідних учених-антропологів усіх слов’янських народів, одним із редакторів французького журналу “Антропология”, членом-кореспондентом бюлетенів Історичного і Доісторичного товариства, дописувачем Великої французької енциклопедії (серед них відомі статті про Київ, П. Куліша, М. Костомарова, О. Потебню) [11]. Вовк залишив співвітчизникам багату бібліотеку, українські колекції. Музей антропології та етнології ім. Ф.К. Вовка сформувався в 1921 р. саме на основі колекцій, книжкового зібрання та інших матеріалів, що були передані ВУАН за заповітом ученого, оскільки Хв.К. Вовк свого часу (духівниця від 3 червня 1915 р., виконувачі її – П.Я. Стебницький, С.О. Єфремов) висловив бажання, щоб ця книгозбірня послужувала продовженню його праці в галузі антропології, етнографії, фольклору, археології, історії, зберігши свою цілісність [12]. Відібрана французька колекція із бібліотеки Хв. Вовка складається з книжок і періодики – праць із фізіології, палеонтології, антропології, етнографії визначних

французьких учених: А. Годрі – члена Інституту, проф. палеонтології; М. Дюралю – професора медичного факультету, члена Медичної академії; французькомовна українка (15 прим.) – праці визначного французького історика, політика А. Rambaud (1842–1905), який брав участь в археологічному з'їзді в Києві (1874), його праця *Histoire de la Russie depuis les origines jusqu'à l'année 1884*. – P.: Hachette, 1884. – 774 p. – Bibliogr.: P. 759–766. нагороджена Французькою академією; праця *Le Bon G. De Moscou aux monts Tatras. Étude sur la formation actuelle*. – P.: Delagrave, 1881. – 60 p.: 2 c.; твори *Lacombe J. Histoire des revolutions de l'empire de Russie*. – P.: Hérisant, 1760. – VIII, 412 p.; *Abrégé chronologique de l'histoire du Nord, ou des états de Dannemarc, de Russie, de Suède, de Pologne, de Prusse, de Courlande etc.: En 2 T.* – T. 2. – P.: Herissant, 1762. – 730 p.; робота *Mackenzie – Wallace D. La Russie. Le Pays – les institutions – les mœurs / Trad. de l'angl. par H. Bellenger. Ouvrage couronné par l'Académie française*. 2 éd. – P.: Dreyfous, 1879. – T. 1, 431 p.; T. 2, 448 p. та ін. На всіх книгах із книгозбірні Хв. Вовка є есклібрис – друкований, наклеєний, з досить простим сюжетом – у колі зображена голова вовка в окулярах, який схилився над розкритою книжкою (читає), зверху зазначено “Ex libris”, а внизу – латинізоване прізвище “Th. Vovk”. Крім того, всі книги з колекції підписані власником “Хв. Вовк”. У французькому фонді відібрані також книжки із печаткою “Книгозбірня. Музей антропології та етнології ім. проф. Хв. Вовка” (16 прим.) – видання про подорожі, арабські казки тощо. На книгах багато авторських рукописних присвят французьких учених – наприклад, антрополога Лавіля “*A Monsieur Volkov. Hommage de l'auteur*” та ін. Наукові праці Хв. Вовка дуже часто друкувалися на сторінках французьких наукових часописів: *Volkov, Théodore. Contes ukrainiens sur le feu dans le silex et sur le tonnerre // Revue des traditions populaires*. – P., 1895. – T. X. – N 1. – P. 6–8; *L'homme-lion. Communicatoin // Bulletins et mémoires de la Société d'anthropologie de Paris*. – P., 1900. – T. 1. – N 2. – P. 109.; *Rites et usages nuptiaux en Ukraine // L'Anthropologie*. – P., 1891. – T. 2. – P. 160–184; P. 408–437; P. 537–587 та ін.

Бібліографія творів Хв. Вовка та його біографія складені дочкою Галиною Вовк під заголовком “Бібліографія праць Федора Вовка (1847–1918)”, видання Всеукраїнської Академії наук, Бібліографічної комісії, Київ, 1929. Вона вийшла, як третій випуск “Української бібліографії.” Першим випуском були “Матеріяли до біографії Куліша” Євгена Кирилюка, а другим “Краєзнавча бібліографія

України” Федора Максименка. До речі, як свідчить каталог у Національній бібліотеці Франції в Парижі, там знаходиться чимало його праць. Архів Вовка – 6085 од. знаходиться в Інституті археології НАНУ, в бібліотеці цієї установи є також його книги.

Українські вчені кінця ХІХ – початку ХХ ст. В. Антонович та Хв. Вовк своєю діяльністю помітно вплинули на розвиток суспільно-політичної, культурно-освітньої сфер життя не лише України. Їхній внесок у надбання людства отримав визнання. Вчені гідно популяризували та репрезентували Україну в світі.

У долях бібліотек цих українських учених, діячів науки, культури, освіти кінця ХІХ – початку ХХ ст. багато спільного – вони розпоршені і не збереглися цілісно до наших днів. Однак, якщо зважити, що останніми роками історико-книгознавчі дослідження в нашій країні активізувалися, то є всі підстави очікувати нових книжкових знахідок, які дозволять більш чітко та повно уявити постать ученого, діяча культури того часу. Ці колекції – матеріал для історії просвітництва в Україні ХІХ ст. Книжки з дарчими написами свідчать про особисті контакти з видатними вченими Франції. Українські вчені брали участь у роботі багатьох наукових товариств Франції і були їх членами, за рахунок чого їхні бібліотеки поповнювалися обов’язковими безкоштовними примірниками (особливо періодикою). Навіть на основі того, що вже відібрано, можна судити про унікальність цих бібліотек. Усі ці приватні книгозбірні формувалися українськими вченими західноєвропейського рівня і є явищем української культури, національним надбанням України, скарбницею не тільки національної, але й світової культури і важливим джерелом вивчення історії, науки, культури України. Наукові праці вітчизняних учених французькою мовою насамперед свідчать про те, що українці, куди б не закинула їх доля, робили свій вагомий внесок у науку, культуру не тільки Франції, де вони мешкали, але найперше дбали про свою рідну культуру, щоб світ пізнавав і належно оцінював Україну та її народ, їхню роль у світовому товаристві. Ці видання, видрукувані в Західній Європі, зокрема в Франції, за кілька віків перебування в українських землях стали елементом не тільки загальноєвропейської, але й вітчизняної культури, підтверджуючи як високий рівень освіченості вітчизняних учених, так і науково-культурні франко-українські стосунки.

Формування національного фонду книжкової спадщини складається з багатьох чинників, найважливішими серед яких є органі-

зація та реконструкція історико-культурних матеріалів, пов'язаних з історичною пам'яттю українського народу, а також реконструкція національно-етнічного бачення історії українського народу через призму книжкової спадщини. Пошуки розпорошених у XIX та особливо у XX ст. книгозбірень приносять чимало нового. Отже, реконструкція цих книжкових зібрань сприяє не тільки їх фізичному збереженню, але й введенню в науковий обіг нової культурологічної інформації. Варто було б зібрати їх окремими книгозбірнями і тримати на особливому збереженні як унікальні зібрання.

1. *Дубровіна Л.А., Опищенко О.С.* Історія Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського. 1918–1941. – К., 1998. – 336 с.

2. *Афанасьев М.* Перемещенные коллекции и их судьба // Библиотека. – 1996. – № 10. – С. 12–15.

3. *Малолетова Н.І., Дубровіна Л.А.* Нацистська бібліотечна політика у період окупації Києва у 1941–1943рр. і доля книжкових фондів Бібліотеки Академії наук УРСР // Рукописна та книжкова спадщина України. – 2000. – Вип. 5. – С. 139–172; *Малолетова Н.І., Дубровіна Л.А.* Бібліотеки Києва в період нацистської окупації (1941–1943) // Бібл. вісн. – 2001. – № 3. – С. 2–18; *Дубровіна Л.А.* Фонди Бібліотеки Академії наук УРСР та її філії у кінці 1943 – на початку 1948 рр.: перерозподіл між бібліотеками, установами, приватними особами // Библиотечное дело и краеведение: Сб. науч. тр. – Вип. 2. – К.; Сімферополь, 2000. – С. 27–40.

4. *Kurytchenko Razssa.* La Bibliothèque scientifique centrale Vernadsky à Kiev: Les collections françaises // BBF. – P., 1996. – N 6. – P. 66–69; *Кириченко Р.С.* Французька книга у фондах НБУВ // Наук. пр. НБУВ. – 1998. – Вип. 1. – С. 90–96; Енциклопедична спадщина Франції XVIII–XIX століть (Фонди Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського) // Там само. – 2000. – Вип. 5. – С. 233–248; Україна у франкомовних виданнях Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського (кінець XVIII – початок XX ст.) // Там само. – 2001. – Вип. 6. – С. 341–359.

5. Арх. НБУВ. – Оп. 1, спр. 5, арк. 12.

6. Новый энциклопедический словарь. – СПб., 1913. – Т. 3. – С. 65; Энциклопедический словарь / Брокгауз и Ефрон. – СПб., 1890. – С. 860–861; Антонович Володимир Боніфатійович // УРЕС. – К., 1966. – Т. 1. – С. 88; Антонович Володимир // Енциклопедія українознавства / Гол. ред. проф. д-р В. Кубійович. – Париж; Нью-Йорк: НТШ, 1955. – С. 50–51; Академія пам'яті проф. В. Антоновича: Доп. та матеріали. – К., 1994; *Антонович В.* Коротка історія Козаччини. – К., Україна, 1991. – 158 с. : іл. (Книжковий архів); Там само. – С. 5–9; ІР НБУВ, ф. XXI, № 582; Там само, ф. X, № 6597; Особові архівні фонди Інституту рукопису. Путівник. –

К., 2002. – С. 18–22; Арх. НБУВ. – Оп. 1, спр. 55, арк. 31 зв., 32; ІР НБУВ, ф. І, № 8073; Там само, ф. ІІ, № 30358; Там само, ф. Х, № 6597.

7. *Rimbaud, Alfred*. L'Ukraine et ses chansons historiques // RDM. – 1875. – 15 juin. – P. 801–835; Marie, Daria. Les chants populaires Petits-Russiens // *Revue des études franco-russes*. – 1906. – N 5. – P. 205–238.

8. Арх. НБУВ. – Оп. 1, спр. 1., арк. 3; арк. 14; арк. 31; арк. 70; Там само, спр. 13, арк. 52.

9. Арх. НБУВ. – Оп. 1, спр. 326, арк. 208.

10. Вовк Федір // *Енциклопедія українознавства*. – Париж; Нью-Йорк, 1955. – Т. 1. – С. 294–295; *Zlenko A., Joukovski A.* France et l'Ukraine. – P.: Aux éd. du Dauphin, 1998. – P. 23; ІР НБУВ, ф. Х, № 4779–4780; Арх. НБУВ. – Оп. 1., спр. 1, арк. 3.

11. Федір Кіндратович Вовк (1847–1918): дослідження, спогади, бібліографія до 150-ліття з дня народження вченого. Ред. Марко Антонович. – Нью-Йорк, 1997. – 382 с. – (Джерела до новітньої історії України. Українська вільна академія наук у США. Т. 4).

12. Арх. НБУВ. – Оп. 1, спр. 1, арк. 3.